

Країнознавчий компонент у формуванні україномовної компетентності студентів-іноземців технічних спеціальностей

Чорна О.О., Шевчук Т.І.

Україномовна підготовка студентів-іноземців технічних спеціальностей є одним із важливих складових сучасної системи вищої технічної освіти. Сьогодні стає очевидним, що більш значимими є не окремі знання, а система знань, що виражається в умінні вирішувати повсякденні та професійні проблеми. Тому метою навчання української мови у вищих технічних навчальних закладах є оволодіння мовою як засобом комунікації і набуття професійно спрямованої компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності.

Проблема формування україномовної компетентності студентів технічних спеціальностей є вкрай актуальною. Формування відповідного рівня україномовної компетентності дозволить студентам-іноземцям технічних спеціальностей повною мірою використовувати можливості сучасних іншомовних інформаційних джерел для підвищення свого професійного рівня, бути повноправними учасниками діалогу з колегами (нарівні висловлювати свою думку, захищати власну точку зору, стверджувати або заперечувати думку інших, погоджуватися або не погоджуватися з нею у певній комунікативній ситуації), реалізувати свій професійний потенціал.

Аналіз педагогічної літератури свідчить, що багато вітчизняних і зарубіжних вчених досліджували питання: комунікативної компетентності (Н. Гез, І. Зимня, М. Canale, N. Chomsky, D. Hymes, M. Swain, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова, Г. Абрамович); компетентнісного підходу в професійній освіті (Н. Кузьміна, А. Маркова, Д. Махотін, Ю. Фролов, А. Хутірський, В. Шадриков, В. Козирев, А. Тряпціна, Н. Радіонова, О. Локшина, О. Овчарук); теорії особистості, діяльності та спілкування (Л. Виготський, В.

Давидов, Л. Рубінштейн); професійної іншомовної освіти (І. Зимня, Н. Гез, Т. Брик, К. Саломатов, Е. Шубін, Л. Маслак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова); теорії іншомовної освіти (П. Гурвич, Г. Китайгородська, Р. Мильруд, Е. Пассов). Водночас варто відзначити, що ці інтенсивні різнопланові дослідження не вирішують повною мірою проблему формування іншомовної професійної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів. Актуальність поставленої проблеми поглиблюється суперечностями між потребою суспільства в фахівцях високої кваліфікації та реальним станом їхньої підготовки у вищих навчальних закладах, потребою формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей та недосконалістю науково-методичного забезпечення для цього формування.

Серед дослідників немає одностайної думки щодо визначення поняття компетентності. На думку С. Ніколаєвої, компетентність – це "здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Вона ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання "вплести" в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, в якій вона зможе їх застосувати. Кожна компетентність побудована на поєднанні знань, навичок і вмінь, а також ставлень, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, тобто усього того, що можна мобілізувати для активної дії" .

А. Хутірський вважає, що "компетентність – це якість особистості, що передбачає володіння людиною певною компетенцією, під якою у свою чергу, розуміється сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, тобто компонентів змісту навчання, необхідних для ефективного виконання діяльності у відношенні до певного кола предметів і процесів ". Отже під компетенцією розуміється задана вимога підготовки людини до професійної діяльності, а під компетентністю – її особистісна якість (характеристика). Якщо професійна

компетентність визначається ступенем володіння ключовими, базовими компетенціями, то іншомовна компетентність як набір компетенцій включає в себе: лінгвістичну компетенцію (володіння мовними засобами, знання мовного матеріалу, правил його оформлення та оперування); тематичну компетенцію (володіння екстралінгвістичною інформацією); прагматичну компетенцію (здатність користувача логічно пов'язувати речення з метою продукування зв'язних відрізків мовлення); соціокультурну компетенцію (знання соціокультурного контексту); країнознавчу компетенцію (знання про культуру країни, мова якої вивчається: знання історії, географії, економіки, державного устрою, особливостей побуту, традицій та звичаїв країни); компенсаторну компетенцію (вміння досягти взаємопорозуміння); навчальну компетенцію (вміння користуватися довідковою літературою та словником для забезпечення адекватного засвоєння мови з метою професійного спілкування); комунікативну компетенцію (уміння спілкуватися без створення напруги з співбесідником, тобто вміння співпрацювати).

На практиці, однією з основних умов формування україномовної компетентності студентів-іноземців технічних спеціальностей є забезпечення позитивної мотивації оволодіння студентами вміннями іншомовного спілкування (професійно-пізнавальний інтерес, позитивне ставлення до навчання, потреба в професійному самовдосконаленні) на основі формування усвідомлення їхньої значущості для майбутньої професії та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності. Розвиток мотивації студентів – це спонукання до вивчення мови, зумовлене суб'єктивним світом студента, його власними бажаннями, особистісною зацікавленістю у навчанні. Для цього необхідно, щоб матеріал, який використовується на занятті, був цікавим (наприклад, цікавий текст, сучасна пісня, поезія, гумор тощо); прийоми роботи з навчальним матеріалом приваблювали студентів (використання колективних форм роботи, таких як навчальні ігри (ігри-конкурси, рольові ігри)).

Засвоєння складових україномовної компетентності відбувається результативніше в умовах інтенсивної мовленнєвої діяльності, особливо в нових для них, професійно орієнтованих ситуаціях. Доцільно під час роботи в аудиторії активізувати розумово-мовленнєву активність студентів, залучати їх до безпосередньої участі в мовленнєвій діяльності та максимально збільшувати їхню активну участь у самостійній роботі й колективних формах навчання. Обов'язковою умовою проведення бесіди українською мовою є створення максимально наближеної до реальної обстановки мовленнєвої ситуації, яка спонукає студента до самостійного висловлювання, вдосконалює мовленнєву реакцію та компенсує відсутність природного мовного оточення. Створенню мовленнєвої ситуації під час бесіди допомагає: використання тематики, близької особистим та громадським інтересам студентів; широке застосування технічних джерел інформації; використання наочних посібників. Отже, умовами успішного навчання мови є контроль за виконанням усіх дій, що є складовими відповідної діяльності, увага до всіх внутрішніх і зовнішніх механізмів її реалізації, удосконалення операційного аспекту, глибокий аналіз спонукально-мотиваційних факторів, кожного виду діяльності, яка характеризується складною взаємодією мотивів, цілей, потреб, інтересів слухачів і стимулів, що їх спонукають.

Оволодіння студентами-іноземцями українською мовою як засобом спілкування неможливо без паралельного вивчення відповідної культури. Якщо розуміти під культурою все, що робить та думає нація, то мова фіксує саме те, як ця нація думає. Американський педагог, професор педагогічних та гуманітарних наук E.D. Hirsch під культурою країни, мова якої вивчається, розуміє особливе поєднання знань, досвіду й історичного підґрунтя, що дозволяє студентам бути адекватними учасниками міжкультурної комунікації.

Країнознавча компетенція – це знання студентів про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, особливостей побуту, традицій та звичаїв країни). На думку В. Сафонові,

країнознавчу компетенцію утворює комплекс знань про специфіку культури країни, вмінь і навичок оперувати ними. Специфіка реалізується в організованій та дібраній сукупності відомостей про культуру народу певної країни: соціальні цінності, норми, традиції, звичаї; спосіб життя; соціокультурний портрет країни, її народ та мова; історичний та культурний фон, особливості історичної пам'яті народу; ментальність тощо.

Країнознавче насичення змісту навчання української мови студентів-іноземців важливо починати з початкового етапу вивчення мови. Це спричиняє новий підхід до відбору всього змісту навчання, при якому кожен компонент потрібно буде збагатити інформацією про культуру країни (знання, мовний матеріал, ситуації, теми, навички й уміння), щоб усе працювало на міжкультурну комунікацію й забезпечувало б зв'язок з національною культурою країни, мова якої вивчається. При навчанні української мови викладачеві варто знайомити студентів з мовними одиницями, що найбільш яскраво відображають національні особливості культури народу – носіїв мови й середовища їх існування.

Для формування країнознавчої компетенції потрібні фонові знання, тобто знання про країну та її культуру, відомі усім жителям цієї країни (на відміну від загальнолюдських або регіональних). Під фоновими знаннями розуміємо знання, які є характерними для жителів конкретної країни і здебільшого невідомі іноземцям, що ускладнює певною мірою процес спілкування, оскільки взаєморозуміння неможливе без принципової тотожності в обізнаності комунікантів із дійсністю, що їх оточує. Для того, щоб студенти здобували фонові знання, викладачам варто залучати їх до проведення різноманітних свят та знайомити зі звичаями за допомогою яскравих зображень, колажів, цікавих текстів, діалогів або елементів дитячого фольклору. Фонові знання реалізуються за допомогою певних мовних засобів, таких як фонові лексика та національні реалії.

Для формування країнознавчої компетенції викладачеві варто розробити свою програму викладання мовного етикету, оскільки він має свої національні особливості й володіє рядом універсальних рис, загальних для різних народів. Тексти для читання та подальшого їх опрацювання мають добиратися таким чином, щоб за своїм змістом вони відтворювали реальні соціальні стосунки, містили доречні правила ввічливості та поведінки, включали основні відомості про культуру, про повсякденне життя, міжособистісні відносини, національну самобутність, історію та мистецтво.

Країнознавча компетенція передбачає володіння студентами особливостями вербальної та невербальної поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування, тобто сформованість цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що й носії мови, і досягати у такий спосіб повноцінної комунікації. Основою країнознавчої компетенції є національно-культурний компонент мови, який відбивається в одиницях різних рівнів мови, а також фонові знання типового освіченого представника певної культурної спільноти. Ці знання становлять досить великий і неоднорідний простір, адже вони позначають усе те, що є характерним для культури, побуту, традицій упродовж різних історичних епох.

Загалом на сьогодні проблематика обрання різних шляхів формування країнознавчої компетенції студентів-іноземців технічних спеціальностей є актуальним питанням, яке потребує правильного визначення завдань. На сьогодні викладачі займаються пошуком та удосконаленням вже існуючих методик навчання студентів у підготовці до їхньої майбутньої професійної діяльності та формуванням в них необхідних мовних компетенцій.

Специфічну інформацію, яка допомагає у формуванні країнознавчої компетенції, можна здобути лише шляхом занурення в мовне середовище і спілкування в ньому. На заняттях з української мови важливими і ефективними у

формуванні країнознавчої компетенції є використання аутентичного матеріалу (тексти, оголошення, реклама, публікації); спілкування з носіями мови в умовах реалістичної ситуації; практичні тренінги, де більша кількість часу відводиться рольовим іграм на сучасні теми. Ще однією важливою умовою ефективності формування країнознавчої компетенції є базовий рівень володіння українською мовою студентами, бо саме через мову відбувається комунікація, і чим вищий рівень володіння мовою, тим легше студенту відчутити тонкощі у різниці менталітету, звичаїв, мовних та позамовних чинників країни.

Якщо говорити про ефективні засоби навчання, то варто виділити також декілька найбільш ефективних засобів прищеплення та розвитку країнознавчої компетенції. Одним з найефективніших засобів є мережа Інтернет, яку зараз можна використовувати на заняттях з іноземної мови в межах аудиторних годин. У наш час Інтернет володіє надзвичайними інформаційними можливостями і надає великий спектр послуг. Студенти, використовуючи Інтернет, отримують необмежений доступ до цікавих країнознавчих матеріалів із різних галузей, таких як: «Культура», «Музика», «Спорт», «Молодіжні організації» та інші. Ще одним вагомим і ефективним засобом формування країнознавчої компетенції є інформаційні технології у сукупності з використанням аудіовізуальних засобів. Інформаційні технології створюють необмежену кількість можливостей для урізноманітнення та інтенсифікації навчального процесу. Аудіовізуальні засоби створюють надзвичайно широкі можливості для формування країнознавчої компетенції у найбільш наближеному до реалій країни стані, оскільки відображають сучасну дійсність країни.

Проаналізувавши та дослідивши науково-публіцистичну літературу, ми виявили ефективні та перспективні методи формування країнознавчої компетенції через самостійну форму роботи. Важливим елементом самостійної навчальної діяльності студентів при формуванні складових країнознавчої компетенції є використання відеоматеріалів. Робота з такими матеріалами урізноманітнює види

діяльності студентів, підвищує рівень мотивації до вивчення іноземної мови, дає можливість працювати з автентичними зразками мови. Потенціал відео-методу для формування у студентів загальних і спеціальних понять і знань про іншу країну очевидний.

Усе вищезазначене сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, спонукає проявити активність та креативність, підвищує мотивацію до вивчення мови та поглиблює міжпредметні зв'язки і бажання занурюватися в мовне середовище, у його культуру і світ, що і є одним з головних завдань у формуванні країнознавчої компетенції як складової україномовної компетентності студентів-іноземців технічних спеціальностей.